

**ЛІСТ ПОЛЬСКАГА ЕПІСКАПАТА НЯМЕЦКАМУ ДУХАВЕНСТВУ
Ў КАНТЭКСЦЕ ПАЛІТЫКІ ПАМЯЦІ (1965 г.)**

Цымбал Аляксандр Георгіевіч

Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт (г. Мінск, Беларусь)

Палітыка памяці адыгрывае ключавую ролю ў фармаванні нацыянальнай ідэнтычнасці і ўзаемаадносін паміж дзяржавамі і народамі. Яна вызначае, якія падзеі мінулага будуць шанаванца і захоўванца ў калектыўнай памяці, а якія – забыванца. Каталіцкая царква на працягу стагоддзяў была адным з галоўных актараў у гэтым працэсе. Пасля Другой сусветнай вайны востра паўстала пытанне аб прымірэнні і выбудоўванні новых адносін паміж краінамі – былымі праціўнікамі. Каталіцкі касцёл, які валодаў значным маральным аўтарытэтам, адыграў важную ролю ў пошуку шляхоў пераадолення ўзаемнай варожасці¹.

Адной з ключавых падзей у гэтым працэсе стаў знакаміты «Ліст польскіх біскупаў да нямецкіх калег» 1965 г. Гэты ліст стаў яркім прыкладам таго, як царква выкарыстоўвала палітыку памяці для наладжвання дыялогу і пошуку шляхоў да паразумення. Даследаванне ролі Каталіцкай царквы і дадзенага ліста ў кантэксце палітыкі памяці дазваляе зразумець, як царква выкарыстоўвае свой маральны аўтарытэт і ідэалагічны ўплыў для фармавання грамадскай думкі.

У снежні 1965 г. пачалася найбуйнейшая ў гісторыі Польскай Народнай Рэспублікі антыцаркоўная прапагандысцкая кампанія. Кампанія была накіравана супраць біскупаў, аўтараў рэлігійна-маральнага і палітыка-гістарычнага ліста да сваіх польскіх калег, апублікаванага ў канцы лістапада – пачатку снежня 1965 г., які быў рашуча асуджаны польскімі камуністычнымі ўладамі і большасцю польскага народа. Рэакцыя нямецкага духавенства таксама была расчаравальнай.

Адмова нямецкага ўрада прызнаць мяжу па р. Одра і Нейсе перашкодзіла ўстанаўленню афіцыйных дыпламатычных адносін паміж Польшчай і Германіяй пасля Другой сусветнай вайны. Тым не менш, абедзве краіны падтрымлівалі пастаянныя гандлёвыя прадстаўніцтвы і неафіцыйныя адносіны.

18 лістапада 1965 года нямецкім біскупам быў накіраваны «Пастырскі ліст польскіх біскупаў да братоў у Хрысце ў Германіі». Гэты ліст польскіх біскупаў заклікаў змяніць погляд на гісторыю польска-нямецкіх адносін і заканчваўся заклікам да ўзаемнага прабачэння мінулых грахоў. Стваральнікам і галоўным аўтарам ліста (падпісалі 36 біскупаў) быў Б. Камінек, арцыбіскуп Вроцлава. Ён вырас у Сілезіі на польска-нямецкай мяжы, быў першым апостальскім адміністратарам Апольскай Сілезіі з 1945 па 1951 г., быў знаёмы з праблемамі польска-нямецкіх адносін і актыўна шукаў шляхі пераадолення варожасці паміж двума народамі [1].

Падчас сесіі Другога Ватыканскага сабора ў лістападзе 1965 г. польскія біскупы напісалі мноства лістоў, прысвечаных тысячагоддзю хрысціянства ў Польшчы. Асаблівае месца займае ліст да нямецкіх калег. У лісце гаварылася не толькі аб злачыствах, учыненых немцамі ў мінулым, асабліва аб зверствах, учыненых у перыяд з 1939 па 1945 год, але і аб цяжкім становішчы мільёнаў

¹ Даследаванне выканана пры падтрымцы БРФФД у рамках праекта № Г23ИП-021.

немцаў, якія былі вымушаны пакінуць свае дамы пасля 1945 года. Апроч балючых і трагічных падзей мінулага, былі згаданыя і перавагі добрасуседскіх адносін у розныя перыяды, асабліва ў Сярэдня стагоддзі. Вялікая ўвага была нададзена ролі Царквы і таму факту, што Польшча з'яўляецца неад'емнай часткай заходняй культуры. У лісце краіна была названа «цалкам знясіленай дзяржавай, а не пераможцам у Другой сусветнай вайне». У лісце змяшчаўся заклік да дыялогу і прымірэння паміж палякамі і немцамі. У скарочаным варыянце значная частка ліста зводзіцца да фразы «Мы даруем і просім прабачэнні» [2].

Нямецкі адказ ад 5 снежня, асагалюлены «Прывітанне нямецкіх біскупаў сваім польскім братам і сёстрам у Біскупскай канферэнцыі і адказ на ліст ад 18 лістапада 1965 года», быў вельмі расчаравальным. Асабліва характэрнай была адмова нямецкіх біскупаў прызнаць межы па рэках Одра і Ніса-Лужыцка і прызнаць польскія прэтэнзіі на заходнія і паўночныя рэгіёны.

Рэакцыя польскага ўрада была рашучай. В. Гамулка лічыў недапушчальным, каб біскупы былі ўцягнутыя ў знешнепалітычную дыскусію, у якой партыя і ўрад павінны валодаць выключнымі правамі. Улады вырашылі, што біскупы перавысілі свае паўнамоцтвы і ўварваліся на тэрыторыю польскага ўрада. Ліст быў расцэнены як амаль здрада польскіх нацыянальных інтарэсаў. Асабліва жорстка асуджаліся заклікі да прабачэння [1].

Прапагандысцкі наступ на касцёл з-за апублікаванага ліста ўяўляў сабой шырокамаштабную кампанію, якая пачалася 10 снежня зартыкулаў, апублікаваных у шэрагу часопісаў. Ужо ў снежні 1965 г. улады падрыхтавалі брашуру, у якой абмяркоўвалася партыйная трактоўка «Паслання». Яна была падрыхтавана ў якасці дапаможнага матэрыяла для прыцягнення да грамадскай інфармацыі аб «сапраўднай» сутнасці ліста («Палітычны і маральны сэнс паслання польскіх біскупаў. Матэрыялы для выступоўцаў», Варшава, снежань 1965 г.). Праз некалькі месяцаў была выдадзена брашура, мэтай якой было дыскрэдытаваць адрасатаў ліста («Хто былі і хто ёсць заходнегерманскія адрасаты паслання польскіх біскупаў», Варшава, сакавік 1966 г.) [3]. Улады характарызавалі зварот польскага духавенства як «кампанію за прабачэнне нямецкіх акупантаў, таму што гэта абраза польскага народа, і не можа быць і гаворкі аб прабачэнні без абсалютнага раскаяння, пакаяння і абяцання адекватных рэпарацый» [1].

На 5-м пленуме Цэнтральнага камітэта Польскай аб'яднанай рабочай партыі 15 снежня 1965 г. У. Гамулка асудзіў гэты ліст як «буйны і доўгатэрміновы акт палітычнай дыверсіі» супраць Польскай Народнай Рэспублікі. Варта таксама адзначыць, што ацэнкі, якія распаўсюджваліся партыйнай і ўрадавай прапагандай, патрапілі на добрую глебу, насельніцтва было настроена пераважна антынямецкі.

Касцёльныя ўлады былі вымушаны апраўдвацца. У спецыяльнай прамове, вымаўленай 15 снежня 1965 года кардынал Вышыньскі спрабаваў растлумачыць і часткова адпрэчыць палажэнні ліста. Былі дадзены запэўненні, што польскія біскупы ніколі не ставілі пад сумнеў мяжу па р. Одра і Нейсе. Праз 20 гадоў пасля заканчэння вайны большасць духавенства таксама не падтрымлівала такі пункт гледжання.

Эпілогам гэтай гісторыі сталі два святкаванні тысячагоддзя хрысціянства ў Польшчы, арганізаваныя паралельна царквой і дзяржавай у Гнезна і Познані ў красавіку 1966 года.

У 1995 г. сумеснай заяве з нагоды 50-годдзя заканчэння Другой сусветнай вайны і 30-годдзя ліста польскія і нямецкія біскупы прызналі, што «нашы царквы праклалі шлях да прымірэння і ўнеслі важны ўклад у разбурэнне варожых сцен, якія падзялялі нашы народы падчас і пасля Другой сусветнай вайны». У сваёй заяве нямецкія біскупы папрасілі прабачэння за «злачынную агрэсію нацысцкай Германіі і незлічоныя несправядлівасці, прычыненыя польскаму народу нямецкімі рукамі» [1].

Такім чынам, у сваім лісце польскія святары заклікалі да маральнага прымірэння і ўзаемаразумення паміж польскім і нямецкім народамі, выказваючы надзею на пераадоленне гістарычных крыўд. Гэты ліст стаў яркім прыкладам духоўнага лідэрства царквы ў сферы палітыкі памяці і паказаў здольнасць рэлігійных інстытутаў да прымірэння і садзейнічання працэсу гістарычнай рэабілітацыі. Аднак гэта пазіцыя ў той момант не падзялялася польскім камуністычным кіраўніцтвам, большасцю грамадства і нават духавенства, якое лічыла што царква павінна прымаць больш актыўны ўдзел і ў асуджэнні гістарычных злачынстваў, а не толькі імкнуцца да прымірэння і супрацоўніцтва.

Тым не менш, ліст польскіх епіскапаў застаецца значным момантам у гісторыі дзвюх краін і паказвае, што царква можа адыграваць важную ролю ў фарміраванні пазітыўнага і канструктыўнага дыялогу паміж народамі.

Літаратура

1. Żerko, S. 1965: A letter of Polish Bishops to their German counterparts // S. Żerko // Instytut Zachodni [Electronic resource]. – 2024. – Mode of access : <https://www.iz.poznan.pl/en/publications/polska-niemcy-kontrowersje/1965-a-letter-of-polish-bishops-to-their-german-counterparts>. – Date of access: 01.04.2024.
2. Tekst orędzia biskupów polskich do niemieckich z 1965 r. // Dzieje.pl [Electronic resource]. – 2024. – Mode of access : <https://dzieje.pl/aktualnosci/tekst-oredzia-biskupow-polskich-do-niemieckich-z-1965-r>. – Date of access : 01.04.2024.
3. Orędzie wybaczenia i pojednania. Milenijny list biskupów polskich do biskupów niemieckich z 1965 r. // IPN [Electronic resource]. – 2024. – Mode of access : <https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/122819,Orędzie-wybaczenia-i-pojednania.html>. – Date of access : 01.04.2024.